

Láttam és hallgattam Salvador Allendét a La Serena-i népgyűlésen, amely megelőzte a kongresszust; többször láttam a kongresszus alatt is. Vele együtt vettem részt egy futballmeccsen abban a santiago-i stadionban, ahol ma a chilei nép bátor fiait tartják rabságban, kínzások és kivégzések rettegésében. Delegációnkat a La Moneda elnöki palotában Salvador Allende hivatalosan fogadta. Hasonlóképpen vendégei voltunk magánlakosztályán, ahol feltárta előttünk gondolatait a Chilei Köztársaság jelenéről és jövőjéről, a szocializmus sorsáról Latin-Amerikában és a világon, beszélt a román nép és a pártunk iránti baráti érzelmeiről.

A bizalom és optimizmus napjai voltak ezek, a lelkesedés és a reményé, a chilei nyár bearanyozta napok, mikor az ország baloldali erői forró meggyőződéssel tárgyaltak a szocialista társadalom felé vezető útról.

Salvador Allende elnök népi forradalmunk tapasztalatai felől érdeklődött, sikereink forrásait kutatta. Szerette volna megismerni Chiléről alkotott benyomásainkat.

Természetesen, ilyen rövid látogatás alkalmával nem lehet teljes képet, végleges véleményt alkotni egy nép történelméről és jövőjéről. De mély benyomást tett ránk a chilei forradalmi erőknek az az elhatározása, hogy országukban emberrészes jövőt teremtenek, sajátos nemzeti körülményeik figyelembevételével, a szocialista országok tapasztalataira és a tudományos szocializmus elveire alapozva.

Salvador Allende nincs többé köztünk. Chile a fasiszta reakciós erők diktatúráját nyögi. Nem szándékszunk itt elemezni azokat az okokat, amelyek a chilei demokratikus erők legyőzéséhez vezettek. Salvador Allende alakja viszont fényesen magasodik Chile átmenetileg elsötétedett egén, egy országén, amely minden megpróbáltatás ellenére a gazdasági, társadalmi haladás útja felé törekedett, a függetlenség és szabadság feltételei közt. S ha új áldozatok árán is, a chilei nép ismét megnyitja majd ezt az utat, amelyen nemrég Salvador Allende vezetett.

Salvador Allende hazánkban megjelent könyve bizonyítéka a szabadság és a haladás, a szocializmus és a béke szent ügyéhez való ragaszkodásunknak, elkötelezettségünknek az eszmékhez, amelyekért a földrajzilag tőlünk oly távoli, de népünk szívéhez közel álló chilei nép Salvador Allende vezetésével sikraszállt.

Valter Roman

Háborúról és békéről

A *Korunk* felkért, hogy írjak egy szemlét az utóbbi időben megjelent, a háború és a béke elméleti kérdéseinek szentelt hazai munkákról. Az anyagot összegyűjtöttem, ám egyéb elfoglaltságok miatt a megírásra nem jutott idő. Közben, szeptember derekán, részt vettem a XV. filozófiai világkongresszuson. A várnai kongresszus központi témája (*Tudomány — technika — ember*) lehetővé tette, hogy négy plenáris ülés, hat kollokvium, kilenc kerekasztal-értekezlet, nyolc kutatócsoport és számos szeminárium keretében közel kétezer filozófus fejtsse ki véleményét korunk nagy kérdéseiről, közöttük a háború és a béke kérdéseiről is. Noha a filo-

zófusok felelősségéről és tennivalóiról a nagy korkérdések építő jellegű megoldásában szükségképpen szó esett a kongresszus valamennyi összejövetelén, a háború és a béke elméleti kérdéseivel különösen két rendezvény foglalkozott közvetlenül: a 6. kollokvium, amelyet *Technika, béke és jelenkori marxizmus* címmel az ismert amerikai marxista filozófus, John Somerville vezetett, valamint a lengyel filozófusküldöttség rendezte *Filozófia és béke* című szeminárium. Részt vettem ezeken az üléseken, és az ott tapasztaltak alapján is állíthatom, hogy a hazai szakemberek munkái igen magas elméleti szintet képviselnek. Jóllehet nem a várnai filozófiai világtalálkozó általános ismertetése a célom, meg kell jegyezni, hogy küldöttségünk igen termékeny munkát fejtett ki. A marxizmus alkotó jellegének előtérbe állítása és a dialóguskészség, amely pártunk útmutatásainak megfelelően filozófiai életünket jellemzi, igen kedvező fogadtatásra talált, és jó eredményekhez vezetett a várnai kongresszuson is.

Az alábbiakban az eredetileg tervezett szemle következik, azzal a módosítással, hogy a kérdéseket a várnai kongresszuson tapasztaltak alapján választottam ki.

*

Jóllehet egy termonukleáris világháború lehetőségének, illetve elkerülhetőségének a problémája korántsem meríti ki a háborúval és békével kapcsolatos elméleti és gyakorlati kérdéseket, kétségtelen, hogy ezeket nem lehet manapság érdemben tárgyalni más perspektívából.

A várnai filozófiai kongresszuson is sok szó esett erről. Természetesen mindenki egyetértett abban, hogy a termonukleáris háborút el kell kerülni, hogy lehetséges és szükséges ilyen irányban cselekedni, hogy ebben a békéért küzdők sorában a filozófusokra is nagy felelősség hárul. Ugyanakkor azonban véleménykülönbségek is mutatkoztak. John Somerville és mások egy esetleges termonukleáris háborút a civilizáció, végső fokon az emberiség pusztulásával egyértelműként tekintettek. Voltak azonban olyan felszólalók, akik túlzott pesszimizmussal vádolták az előbbieket, azt hangoztatván, hogy az óriási pusztítások ellenére egy termonukleáris világháború nem jelentené a civilizált világ végét. Ismeretes, hogy pártunk és államunk az *előbbi* véleményen van. Ez a vélemény tudományos szempontból megalapozott és a békeharc stratégiája szempontjából nagy fontosságú. Végső fokon olyan kérdés ez, amelyre a választ nem óhajok, nem is filozófiai eszmefuttatások, hanem pontos számítások alapján adják meg. Ezeket a számításokat tudósok végezték el, és a válasz teljesen egyértelmű. Oppenheimer ezt a választ úgy fogalmazta meg, hogy egy atomháború esetén nem marad elegendő számban élő ember a holtak eltemetésére, és az életbenmaradottak irigyelni fogják a holtakat. (És ne feledjük, hogy Oppenheimer ezt immár közel két évtizeddel ezelőtt mondta.) Véleményünk szerint az, aki eltekint a szóban forgó számításoktól, nem kezeli kellő felelősséggel ezt a sorsfontosságú kérdést, a „túlélés” reményében nem követ el mindent egy világtalálkozó megakadályozására.

Ebből a szempontból kell megítélni általában a háborúk kérdését korunkban. Innen az imperialista államok katonai doktrínáiban előszeretettel használt „korlátozott nukleáris háború” tételének rendkívüli veszélyessége. Innen általában bármilyen háború veszélyessége, hiszen napjainkban minden háború átalakulhat általános világgésszé. Csakis ez a beállítás mozgósíthatja kellően erélyes cselekvésre a békéért küzdő erőket.

A háború kérdéseivel foglalkozó irodalomból általánosan ismert az a tétel, hogy a tömegpusztító eszközök roppant méretű fejlődése olyan tényező, amely

visszatarthatja azok birtoklóit bevetésüktől. Alfred Nobelt is foglalkoztatta az a gondolat, hogy egy olyan roppant erejű rombolóeszköz felfedezése, amely az egész világot pusztulással fenyegetné, lehetetlenné tenne mindenfajta háborút. Ismeretes, hogy néhány évtizeddel később Lenin is felvetette ezt a gondolatot. Somerville az utóbbi évtizedek tapasztalatai alapján tárgyalta ezt a kérdést, és válasza rendkívül meggondolkozató. Közleményében nagy teret szentelt az úgynevezett kubai válság elemzésének, és a néhai Robert Kennedy emlékirataiból merített bő szemelvények alapján kimutatta: egy adott pillanatban úgy látszott, hogy az amerikai vezetők hajlandók lettek volna a nukleáris fegyverhez folyamodni, jöllehet *tudatában voltak* annak, hogy a világegés után nem lesz sem győztes, sem legyőzött. A tapasztalat azt mutatja, hogy ilyen „válság-helyzetek” a legváratlanabb pillanatokban is bekövetkezhetnek. Vagyis a kataklizma tudata *önmagában* nem feltétlenül elegendő a kataklizma elkerülésére. Az amerikai filozófus következtetése nem pesszimista, ellenkezőleg, a békéért küzdő erők éberségére és felelősségére figyelmeztet.

Pártunk és államunk álláspontja a szóban forgó kérdésben jól ismert. Szorgalmazzuk a termonukleáris fegyverek gyártásának beszüntetését, a létező készletek megsemmisítését, a termonukleáris háború lehetőségének kiküszöbölését. A hazai szerzők pártunk elvi álláspontjának megfelelően elemzik e kérdéseket. Így például Valter Roman kimutatja¹, hogy a termonukleáris háború elkerülhetőségének legfőbb biztosítéka a szocializmus és a béke javára történt erőltetődés. A háborúk elkerülhetőségét elemezve, Valter Roman meggondolkozató érvként hozza fel többek között azt a tényt, hogy a világ lakosságának 60%-a a második világháború után született, és a jelenleg létező nemzeti államoknak több mint fele is ebben az időszakban keletkezett. Az elmúlt évek, valamint napjaink tapasztalatai is meggyőzően bizonyítják, hogy a vitás nemzetközi kérdéseket lehetséges és szükséges tárgyalások útján rendezni.

Ha az eddig említett kérdésekben — egyes dogmatikus és szűklátókörű álláspontokkal ellentétben — egyetértettünk a Somerville vallotta nézetekkel, egy vonatkozásban nem értünk vele egyet. Az amerikai filozófus ugyanis úgy vélekedett, hogy a világháborúkat jelentő termonukleáris háború perspektívájában értelmetlenné válik a háború igazságos vagy igazságtalan jellegéről beszélni.

A háború igazságos vagy igazságtalan jellegéről szóló tanítás a háborúra vonatkozó marxista elmélet és kommunista gyakorlat egyik leglényegesebb eleme. Az ezzel kapcsolatos kérdések szükségképpen előtérben állottak a várnai kongresszuson, mint ahogyan jelentős helyet foglalnak el a hazai szerzők okfejtéseiben is. A lengyel filozófusok rendezte *Filozófia és béke* szemináriumon egy nyugatnémet filozófus iskolapéldaszerű tisztasággal fogalmazta meg ezzel kapcsolatban a marxizmussal ellentétes polgári pacifista álláspontot. Sokat beszélnek, mondotta, a jó és a rossz háborúról. Számomra nyilvánvaló, hogy minden hadviselő fél jónak tartja a maga háborúját, és rossznak az ellenfelét. Mármost hol van az az archimedesi pont, amelyen állva minden önös érdektől függetlenül, maximális tárgyilagossággal meg tudjuk ítélni a háború jellegét? A filozófiai elfogulatlanság síkján ilyen archimedesi pont nem található.

Marxisták számára nyilvánvalóak az érvelés ingatag pontjai. Először is, nincs jó és rossz háború, a marxisták nem erről, hanem *igazságos* és *igazságtalan* háborúról beszélnek. Olesó, és a jó szándékú német filozófust talán sértő eljárás lett volna visszakérdezni, vajon valóban nem tudja-e eldönteni, hogy például a hitlerista Németország háborúi igazságosak vagy igazságtalanok voltak-e (jöllehet nem

¹ Valter Roman: *Revoluția științifică-tehnică, revoluția tehnică-militară și implicațiile lor politice* (lásd: *Revoluția științifică-tehnică și implicațiile ei în domeniul militar*). București, 1972.

lennék őszinte, ha tagadnám, hogy ez a kérdés sokunkban felmerült). De kapcsoljuk ki az érzelmeket, és maradjunk az elméleti érvelés síkján.

Nyilvánvaló, hogy az igazságos vagy igazságtalan minősítés erkölcsi-politikai *értéktétele*. Ellentétben a pozitivistákkal, a marxizmus korántsem tagadja az értéktételek tudományos jelentőségét, ellenkezőleg, a marxista tárgyilagosságot többek között az különbözteti meg a langyos és ködösítő objektivizmustól, hogy a tények és realitások tudományos tárgyilagosságú felmérése és elemzése alapján következetesen érvényesíti a társadalmi haladás követelményeit, és ezeket értéktételekben is megfogalmazza. Amikor a háború igazságos vagy igazságtalan jellegéről van szó, nem egyik vagy másik fél kijelentéseiből, véleményéből indulunk ki, hanem olyan, tudományos pontossággal megállapítható tényekből, mint: a háború kirobbanásának társadalmi-történelmi feltételei, annak a politikai vonalnak a jellege, amelynek a háború folytatása, milyen társadalmi-gazdasági alakulatokról van szó, mely osztályok érdekeltek a háború kirobbantásában, milyen célokat követnek a háborúban stb. Csak mindezen tényezők elemzése alapján szűri le a marxizmus egy háború igazságos vagy igazságtalan jellegére vonatkozó értéktételeit. Ez az értéktételek nemcsak lehetséges, hanem — Lenin megállapítása szerint — olyan szükséges előfeltétel, amely nélkül a marxisták nem foglalhatnak állást a háború kérdésében. A hazai szakirodalomban többek között Corneliu Soare foglalkozik ezzel a kérdéssel, és kimutatja, hogy a háború ilyen tipológiája nélkülözhetetlen a katonai stratégia kidolgozásában is.²

Somerville álláspontja tarthatatlan, mert a fenti szempontok egy esetleges atomháború kirobbanásakor sem vesztik el érvényüket, és maradéktalanul tekintetbe kell vennünk azokat az úgynevezett klasszikus fegyverekkel vívott háborúk esetében, amelyek, sajnos, még egyáltalán nem tűntek el. Nyilvánvaló számunkra, hogy a vietnami nép igazságos háborút folytatott az amerikai imperializmus igazságtalan háborúja ellen, éppen ezért a szocialista Románia, más szocialista országokhoz és a világ haladó erőihez hasonlóan, messzemenő támogatást nyújtott a vietnami nép igazságos harcában.

Legyen szabad itt egy kis kitérőt tennem. A Somerville vezette kollokvium és általában a kongresszus egyik, mély benyomást keltő eseménye volt egy északvietnami filozófus felszólalása, aki azt fejtegette, hogy a vietnami háború történelmi tapasztalatai gazdag anyagot szolgáltatnak a filozófiai elmélkedésre. A kongresszuson sokat vitatkoznak a technika, illetve az ember szerepéről, mondotta. A vietnami nép megfelelő választ adott erre a kérdésre azzal, hogy ellenállt és győzni tudott a roppant technikai apparátust felvonultató amerikai imperializmussal szemben. Fenn, a magasban az amerikai pilóta úgy érezhette, hogy pusztán függvénye a magasrendű technikának. Amikor azonban lelőtték gépét, és a pilóta fogságba esett, mondotta a vietnami filozófus, a technika mindenható ereje szétfoszlott, és előttünk állott az ember a maga nyomorúságával, de a maga felelősségével is.

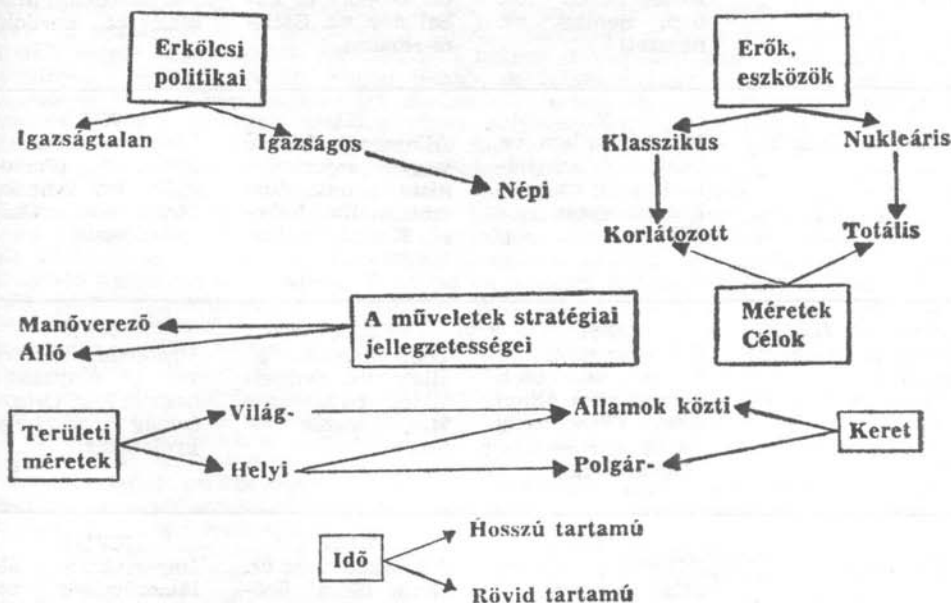
Visszatérve a háború igazságos vagy igazságtalan jellegére: az idevonatkozó marxi—lenini elvek maradéktalan érvényét hangsúlyozva, még néhány megjegyzést kell tennünk. A hazai szerzők is figyelmeztetnek a politika és a háború nagyfokú mobilitására, melynek következtében különböző időszakokban a háború átcsaphat igazságtalanból igazságosba, illetve fordítva. A múltban is volt erre példa, a jelenkori körülmények között azonban ennek az „előjelváltozásnak“ még nagyobbak a

2. Colonel dr. Corneliu Soare: *Considerații asupra tipologiei războiului în epoca contemporană* (lásd: *Studii social-politice asupra fenomenului militar contemporan*). București, 1971.

lehetőségei. Továbbá, anélkül hogy lemondanánk erről a tipológiáról, tekintettel kell lennünk arra a már említett veszélyre, hogy jelenleg bármilyen háború az atomháború küszöbéig sodorhatja az emberiséget. Pártunk és államunk abból indul ki, hogy a megváltozott nemzetközi körülmények között lehetséges és szükséges mindenfajta, államok közötti háború elkerülése, kikapcsolása, a vitás kérdések tárgyalások útján történő rendezése. Az emberiség szempontjából ez a legfontosabb. Ennek a magasrendű felelősségtudattól áthatott elvnek tett és tesz eleget hazánk, amikor például a legutóbbi közel-keleti konfliktusban nem egyik vagy másik hadviselő fél elítélését tartotta fontosnak, hanem a hadműveletek azonnali beszüntetését, annak kimutatását, hogy idegen területek megszállása, az ENSZ határozatainak tiszteletben nem tartása súlyos következményekkel jár, hogy a vitás kérdéseknek nem szabad háborúhoz vezetniük, ezeket politikai és diplomáciai, nem pedig fegyveres eszközökkel kell és lehet rendezni, minden fél, az egész haladó emberiség alapvető érdekeinek szem előtt tartásával.

A katonai doktrína és stratégia számára a háború említett tipológiája elengedhetetlen, de nem elegendő. A katonai stratégia szempontjából a háború jellegét nem csupán a politikai célok fényében szükséges megvilágítani, hanem olyan tényezők alapján is, mint a hadviselés módja, méretei, területe, időtartama stb. A hazai szerzők éppen ezért nagy figyelmet szentelnek a háborúk tipológiájának, hangoztatva ennek nem csupán elméleti, hanem nagy gyakorlati fontosságát is. Anélkül, hogy részletes fejtegetésekbe bocsátkoznánk, közreadunk itt két — véleményünk szerint érdekes — tipológiai táblázatot.

Corneliu Soare a következő kritériumokra hívja fel a figyelmet a háborúk típusainak megállapításában:

Pavel Ciuhureanu a hadviselő felek jellege szerint állította össze tipológiáját³.

3. Colonel dr. Pavel Ciuhureanu: Războiul ca situație conflictuală specifică (lásd: Studii social-politice asupra fenomenului militar contemporan). București, 1972.

A HADVISELŐ FELEK JELLEGE

<i>Hadviseelő felek</i>	<i>Egyenlő versus egyenlő</i>	<i>Fölrendelt versus alárendelt</i>	<i>Uralkodó versus uralt</i>
1	2	3	4
Egyazon osztályhoz tartozó csoportok ¹	I. Csoport vs. csoport (rabszolgatartó arisztokrácia vs. rabszolgatartó demokrácia)	II. Többségi csoport vs. kisebbségi csoport	III. Hatalmon levő csoport vs. disszidens csoport (Antonescu-kormány vs. Vasgárda)
Társadalmi osztályok ²	IV. Osztály vs. osztály (polgárság vs. hűbéri osztály)	V. Több osztály vs. egy osztály ³ (polgárság és földesurak vs. parasztság, 1907-ben)	VI. Kizsákmányolók vs. kizsákmányoltak (rabszolgatartók vs. rabszolgák, hűbérurak vs. jobbágyok, polgárság vs. proletariátus)
Emberi közösségek ⁴	VII. Közösség vs. közösség (nép vs. nemzet vs. nemzet)	VIII. Emberi közösség vs. csoport (a kubai nép vs. Batista-rezsim)	IX. Nemzet vs. nemzeti kisebbség (irakiak vs. kurdok)
Nemzeti államok	X. Nemzeti állam vs. nemzeti állam (Németország vs. Franciaország 1871-ben)	XI. Állam vs. felkelő vagy szecesszionista mozgalom (antigerilla háború, Kongó vs. Kátanga)	XII. Metropolis vs. gyarmat ⁶ (Portugália vs. Angola, Mozambik, Guinea-Bissau)
Több nemzetiségű államok	XIII. Több nemzetiségű állam vs. több nemzetiségű állam (cári Oroszország vs. Ausztria—Magyarország)	XIV. Több nemzetiségű állam vs. nemzeti állam (Ausztria—Magyarország vs. Szerbia)	XV. Uralkodó nemzet vs. elnyomott nemzet (cári Oroszország vs. Lengyelország)
Államszövetségek ⁷	XVI. Államszövetség vs. államszövetség (Hitler-ellenes koalíció vs. tengelyhatalmak és csatlósállamok)	XVII. Államszövetség vs. állam (Szent Szövetség vs. Franciaország)	XVIII. Imperialista államszövetség vs. gyarmati vagy félgyarmati ország (ópiumháború)

1. Egyazon osztályon belüli különböző csoportok konfliktusairól van szó a hatalomért vívott harcban. Ezek a konfliktusok csak akkor alakulhatnak át háborúvá, ha az osztály uralma a maga egészében nincs veszélyeztetve. Különösen a hűbéri rendben voltak gyakoriak.

2. Az osztályok közötti konfliktusokban nem feltétlenül vesz részt az osztály egésze; ugyanakkor minden osztály igyekszik szövetségeseket találni más osztályok sorában, beleértve a szembenálló osztály elégedetlen csoportjait.

3. Ide soroljuk azt az esetet is, amikor az osztály szövetségesei elenyészőek, segítségük jelentéktelen, és ily módon az osztály gyakorlatilag egyedül áll szemben az ellentéffel.

4. Politikai szempontból valamely emberi közösség nemzeti államot alkothat, történelmileg korlátozott időre két vagy több független államot hozhat létre, tagja lehet egy több nemzetiségű államnak, esetleg egészében vagy részben idegen államok fennhatósága alatt áll.

5. Ez a helyzet a több nemzetiségű államok esetében is érvényes.

6. Lásd mint fent.

7. Az államszövetségek különbözőek lehetnek. Két jellegzetes esetet emlíünk: a) ugyanolyan társadalmi rendszerű országok szövetsége; b) különböző társadalmi rendszerű országok szövetsége.

Megjegyezni kívánjuk, hogy: 1. a hazai szerzők tipológiai foglalatossága összhangban van a kérdés iránt világviszonylatban megmutatkozó érdeklődéssel; 2. szerzőink marxista felkészültsége, az, hogy fejtegetéseikben pártunk politikai alapelveiből indulnak ki, magas fokú tudományos értéket biztosít tipológiai kísérleteiknek.

A háborútípusok sorában szakembereink behatóan tanulmányozzák az általános népi háború (a román terminológiában: războiul popular generalizat) elméleti és gyakorlati kérdéseit. Jóllehet a történelemből is ismerünk ilyen típusú háborúkat — annak idején Marx és Engels nagy figyelmet szentelt ezeknek —, napjaink valósága irányította reájuk a katonai szakemberek figyelmét. Amint arra a hazai szerzők is utalnak, az általános népi háború jelentős szerepet játszik Jugoszlávia katonai doktrínájában (lásd: *La conception yougoslave de défense populaire généralisée*. Mejdunarodna Politika, Belgrade, 1970), különös tekintettel ennek az országnak a fasizmus ellen vívott háborúban szerzett tapasztalataira. Az újabb keletű tapasztalatok sorában első helyen a vietnami nép harcát kell megemlíteni. Constantin Antip, Eugen Bantea és Iulian Cernat véleménye szerint⁴ az általános népi háború stratégiája korunkban terjedt el, adekvát megoldásként a kis és közepes országok számára olyan helyzetekben, amelyekben egy hatalmas technikai erővel rendelkező agresszorral kell szembenézniük. A kis és közepes államok az általános népi háborúval csökkenthetik és kompenzálhatják saját technikai hátrányukat, illetve az agresszor technikai fölényét. Nem szükséges külön hangsúlyoznunk, hogy az általános népi háború megítélése elválaszthatatlanul kapcsolódik a háború fentebb tárgyalt igazságos, illetve igazságtalan jellegéhez. Az általános népi háború *par excellence* igazságos háború az igazságtalan háborút folytató agresszorral szemben. Politikai és katonai fejtegetéseikben a hazai szerzők pártunk idevonatkozó felfogásából indulnak ki, amelyet Nicolae Ceaușescu elvtárs a következőképpen fogalmazott meg a X. pártkongresszuson: „A mi körülményeink között, háború esetén, nemcsak a hadseregnek, hanem valamennyi állampolgárnak készen kell állania a harcra a haza szabadságának, szuverenitásának és területi épségének a megvédéséért. Mi úgy véljük, hogy egy antiimperialista háború, egy védelmi háború nem lehet más, mint népi háború, és hogy a győzelmet nemcsak a fronton, hanem az egész nép általános harcával kell kivívni. Ez az értelme azoknak az intézkedéseknek, amelyeket a párt és a kormány tett a hazafias gárdák megalakítására és az ifjúság katonai kiképzésére. Így megvalósul a marxizmus—leninizmus klasszikusai által megfogalmazott követelmény, amely szerint a forradalom felfegyverzi az egész népet.”⁵

Szerzőink felhívják a figyelmet arra, hogy az általános népi háború helyes megítélésében egyaránt óvakodni kell attól, hogy akár a reguláris hadsereg, akár a partizántevékenység szerepét alá-, illetve túlbecsüljék. Hazánk számára, írja

4. General-maior Constantin Antip—General-maior Eugen Bantea: Cîteva considerații despre războiul popular și înarmarea generală a poporului; Colonel Iulian Cernat: Unele particularități ale războiului întregului popor pentru apărarea patriei socialiste (az idézett kötetben).

5. Nicolae Ceaușescu: România a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom építésének útján. IV. Bukarest, 1970. 298.

Constantin Antip és Eugen Bantea, a helyes katonai doktrina megköveteli, hogy kellő jelentőséget tulajdonítsunk a nemzetvédelmi rendszer mindkét tényezőjének, mind a reguláris hadseregnek, mind a területi, nem reguláris alakulatoknak.

A katonai szakírókat élénken foglalkoztatja a győzelmet biztosító tényezők alakulása az általános népi háborúban. Szerzőink itt is figyelmeztetnek az egyoldalú és merev felfogások terméketlenségére, elhatárolják magukat azoktól, akik szerint a győzelmet biztosító tényezőkre vonatkozó marxista katonai doktrína a szóban forgó háborútípus esetében is *maradékalanul és változatlanul* érvényes, és azoktól is, akik szerint — adott körülmények között — az ismert séma érvényét veszti. Szakembereink szerint az idevonatkozó marxista doktrína a maga egészében érvényes, azonban a tényezők játéka bizonyos módosulásokat szenved. Például, a „klasszikus” háborúhoz viszonyítva növekszik a szellemi (politikai, erkölcsi, ideológiai) és a minőségi (szervezési, irányítási, koncepció) tényezők szerepe, viszonylag csökken az anyagi és mennyiségi tényezőké. Ebből a szempontból fejtegetik a szerzők a nép általános felfegyverzésének, a párt politikai és ideológiai munkájának jelentőségét.

A háború és béke elméleti kérdéseiről folyó vitákban nem kerülhették el az újraelemzést a háború eredetére és lényegére vonatkozó klasszikus tételek sem. Ez a probléma önmagában külön tanulmányt igényelne; itt csupán jelezni kívánjuk a felvetett szempontokat és a válaszkeresés irányait. Akárcsak világviszonylatban, a hazai szerzők műveiben is növekvő teret kap a háború konfliktológiai vizsgálata (lásd Pavel Ciuhureanu és Vasile Secăreş tanulmányait⁶). A szerzők, anélkül hogy elválasztanák a háború okait a gazdasági tényezőtől, a politika elsőbbségéről szóló lenini tanítás fényében kiemelik a politikai konfliktusok viszonylagos önállóságát a gazdaságiakkal szemben, a háború okát e konfliktusok bizonyos típusához kapcsolják. A jelenkori nemzetközi viszonyok tapasztalatai alapján újragondolják azt a közkeletű felfogást is, miszerint az a tétel, hogy a háború a politika folytatása más, erőszakos eszközökkel, elsősorban a belpolitikára vonatkozna. Noha e megkülönböztetett fontosságú és alapjában véve új kérdés körül még csak tapogatózásokról számolhatunk be, a további elméleti kutatások számára szükségképpen körvonalazódik az a kérdés, hogy mit is jelent tulajdonképpen a külpolitika viszonylagos önállósága a belpolitikával szemben, különös tekintettel a külpolitika rendkívüli módon megnövekedett szerepére napjainkban, valamint az, hogy valóban mindig és minden körülmények között összhang van-e a bel- és a külpolitika között.

Ezzel azonban már a háború ismert meghatározásához értünk. A marxizmus—leninizmus hagyományos meghatározása a háborúról a clausewitz-i tételből indul ki, miszerint a háború a politika folytatása más, erőszakos eszközökkel. A hazai szerzők szükségesnek tartják megkülönböztetni a háborút az erőszak alkalmazásának más formáitól (lásd Pavel Ciuhureanu tanulmányát). Felvetik továbbá azt a kérdést, hogy a jelenlegi körülmények között minden esetben maradéktalanul érvényes-e ez a meghatározás. Válaszuk, hogy a clausewitz-i eredetű meghatározás érvénye nem abszolutizálható, de abszolút módon nem is tagadható. Lényegében arról van szó, hogy egy termonukleáris háború perspektívájából a meghatározás értelmét veszti, egy ilyen háború után ugyanis sem a politikát, sem pedig egyebet nem lehet „folytatni”. Igaz, hogy egy meghatározott politika elvezethet egy ilyen háborúhoz, de abban megszűnne a politikai és általában a társadalmi élet (lásd Valter Roman tanulmányát).

Végül néhány szót a békéről. Közhelyszerű megállapítás, hogy napjaink valósága így veti fel a kérdést: vagy békés egymás mellett élés, vagy nem élés. Bármily világosak is békepolitikánk alapelvei, a dialógus elengedhetlenné teszi a békére vonatkozó kérdések elméleti tisztázását. Az elmélet általában nem ismeri az egyszer s mindenkorra lezárt problémákat, és állandóan újrafogalmazza kérdéseit ott is, ahol látszólag már minden világos. Íme, például egy rendkívül egyszerűnek tetsző, ám a valóságban annál bonyolultabb kérdés: mi a béke? Lehet-e

6. Pavel Ciuhureanu: i. m.; Locotenent Vasile Secăreş: Relațiile politice și războiul. Elemente pentru o abordare genetică (az idézett kötetben).

— kérdezte valaki a várnai kongresszuson — a békét úgy meghatározni, mint a háború hiányát? Milyen békéről beszélünk? — kérdezte más valaki, hiszen a történelem sokfajta békét ismer, a Pax Romanát, a Pax Catholicát, Germanicát, Americanát stb. Világos, hogy számunkra a béke nem csupán a háború hiányával egyértelmű. Nincs háború Dél-Afrikában, Rhodesiában, Guinea-Bissauban, de mondhatjuk-e, hogy béke van? Ismét más valaki azt mondta, hogy a békés egymás mellett élés csakis a pluralizmus elismerése és fenntartása mellett képzelhető el, mert nem egymás mellett élés az, ha nem ismerjük el a másik fél létezési jogát. Nos, hangsúlyozva azt a jól ismert álláspontot, hogy minden nép szuverén joga megválasztani azt a társadalmi-politikai rendszert, amelyben élni akar, nyilvánvaló, hogy a békés egymás mellett élést nem a teljes társadalmi immobilizmus értelmében fogjuk fel (lásd erről Valter Roman tanulmányát). A békét nem úgy tekintjük, hogy a kizsákmányoltaknak és elnyomottaknak nincs joguk harcba szállni (akár fegyveres harcba, háborúba is) felszabadulásukért, mert ezzel „veszélyeztetnék” a békét. Ellenkezőleg, éppen a békés egymás mellett élés teremtet kedvező alkalmat és lehetőséget a néptömegek szabadságtörekvéseinek kibontakoztatására. Ebben az értelemben mondta a várnai kongresszuson az ismert lengyel marxista filozófus, Adam Schaff, hogy a békének forradalmi tartalma van, míg egy esetleges termonukleáris világegésnek semmilyen körülmények között sem, mert utóbbi véget vet minden haladásnak, a béke pedig lehetővé teszi a társadalmi haladást. A békés egymás mellett élés nem összeegyeztethetetlen az osztályharcral, ahogyan azt Gustav Wetter állítja, nem is vezet szükségképpen az ideológiák és a társadalmi rendszerek konvergenciájához, ahogy Coudenhove-Kalergi véli. Íme, csak érzékeltetésképpen, mennyire bonyolult és összetett a béke egyszerű kérdése nemcsak az elmélet, de ettől elválaszthatatlanul és elsősorban a társadalmi-politikai gyakorlat számára. Ez ismételtelen a békéért küzdő erők, mindannyiunk rendkívüli felelősségére figyelmeztet.

*

Befejezésül hangsúlyozni szeretném, hogy a fentiekben korántsem törekedtem a háború és a béke kérdéseinek módszeres és átfogó kifejtésére. Nem érintettem számos nagy fontosságú kérdést, különösen azokat, amelyek pártunk és államunk elvi dokumentumaiból általánosan ismertek. Csupán az volt a szándékom, hogy egy olyan elméleti kutatásterületre hívjam fel a figyelmet, amely, noha mindenkit közvetlenül érint, viszonylag kevésbé ismert, és amelyen a hazai szakemberek jelentős eredményeket értek el. Ha e sorok olvasói kedvet kaptak a felvetett kérdések behatóbb ismeretére, írásom elérte célját.

Kallós Miklós

A jogösszehasonlítás jelentősége a nemzetközi együttműködésben

A különböző országok jogrendszereinek és konkrét jogintézményeinek összehasonlítása már a legrégebbi időktől foglalkoztatta a szakembereket. A peloponnézosi félszigetről képviselőket küldtek Athénba, hogy tanulmányozzák Szolón törvényeit; a római jog és peregrinus jog összehasonlítása után alakul ki a jus gentium. A jogszabályok empirikus összehasonlítása konkrét társadalmi szükségletet elégített ki, de nem tekinthető összehasonlító jogtudománynak. A mai ér-